

ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СУБНАЦІОНАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІДECONOMIC SECURITY POLICY OF SUB-NATIONAL ENTITIES: THE
EUROPEAN EXPERIENCE

к.е.н., доцент, Чернівецький
національний університет ім.
Юрія Федьковича

Проаналізовано досвід європейських країн та ЄС із забезпечення регіональної безпеки. Розкрито основні підходи до формування політики безпеки мегарегіональних утворень. Запропоновано підходи до зміцнення економічної безпеки України в процесі міжнародної економічної та політичної інтеграції.

Проанализирован опыт европейских стран и ЕС по обеспечению региональной безопасности. Раскрыты основные подходы к формированию политики безопасности мегарегиональных образований. Предложены подходы к укреплению экономической безопасности Украины в процессе международной экономической и политической интеграции.

The experience of European countries and EU regional security is analysed. The basic approaches to forming security policy of mega-regional entities are described. Approaches to strengthening the economic security of Ukraine in the international economic and political integration are offered.

Ключові слова: економічна безпека, європейська інтеграція, субнаціональні утворення, політика регіональної безпеки

Ключевые слова: экономическая безопасность, европейская интеграция, субнациональные образования, политика региональной безопасности

Keywords: economic security, European integration, sub-national creations, regional security policy

ВСТУП

Сучасні процеси міжнародної економічної інтеграції є багаторівневими і кожен з рівнів є окремим етапом інтеграції країни. Для забезпечення поступового входження країни в міжнародну спільноту – мегарегіон, насамперед потрібно активізувати міжнародне співробітництво на низових рівнях системної ієрархії. Запровадження ефективних форм міжнародного регіонального співробітництва підвищить адаптивність системи економічної безпеки регіону та знизить негативний вплив зовнішнього середовища на його розвиток. Міжрегіональне співробітництво може стати інструментом посилення регіональної економічної безпеки на основі синергії потенціалу його учасників. Така взаємодія регіонів дасть мультиплікативний ефект від об'єднання конкурентного потенціалу суміжних територій.

Питаннями вивчення економічної безпеки на різних рівнях ієрархії управління економікою займаються українські (О.Барановський, Я.Базилук, З.Варналій, Т.Васильців, О.Власюк, Я.Жаліло, А.Качинський, А.Мокій, В.Мунтіян, А.Сухоруков, М.Флейчук та ін.) і зарубіжні науковці (Л.Абалкін, А.Афонцев, А.Сенчагов та ін.), проте недостатньо висвітленим залишаються проблеми регіональної безпеки та безпеки субнаціональних утворень.

МЕТА СТАТТІ - аналіз підходів до забезпечення регіональної економічної безпеки в Європі для

подальшого використання у формуванні політики регіональної безпеки в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Посилення регіональної інтеграції в сучасних умовах супроводжується зростанням впливу на стан економічної безпеки регіону зовнішнього середовища, яке характеризується високим рівнем організаційної складності, нестабільності та невизначеності [1]. Зміцнення економічної безпеки регіону-учасника міжнародних відносин залежить від рівня його адаптивності до зовнішніх викликів і здатності максимально ефективно використовувати можливості та переваги міжнародного співробітництва.

Система забезпечення економічної безпеки регіону в процесі міжнародної інтеграції складається із сукупності різних видів діяльності з посилення безпеки за рахунок використання внутрішніх ресурсів регіону та ресурсів міжнародного співробітництва (рис. 1).

Рис. 1. Управління процесом забезпечення економічної безпеки регіону в умовах міжнародної інтеграції [складено автором]

Безпека окремих учасників мегарегіональної системи загалом розглядається як сукупність заходів з усунення зовнішніх та внутрішніх загроз. Більшість країн Європи, особливо так званих «нових демократій», володіють досить обмеженими власними силовими ресурсами гарантування безпеки. Для організації забезпечення власної безпеки вони об'єктивно змушені формувати певні форми коаліцій, союзів або регіональних об'єднань. Таким чином, регіональна безпека базується на спільних зусиллях членів інтеграційних об'єднань і має подвійну природу: з одного боку, вона є чинником стабільності і безпеки регіону загалом, а з іншого – гарантією безпеки кожного члена зокрема [2].

Після підписання угоди про асоціацію з ЄС в червні 2014 р., відкритість вітчизняних регіонів зростає, а їх взаємодія з регіональними економічними системами країн ЄС посилюється. Поглиблення структурних деформацій на регіональному рівні внаслідок глобальної кризи 2008-2010 рр. та військово-політичного конфлікту на Сході України 2014-2015 рр., разом з низькою адаптивністю регіонів України до загроз зовнішнього середовища, критично впливають на стан економічної безпеки. Конкурентоспроможність вітчизняних регіонів через мобілізацію внутрішнього потенціалу разом з раціональним використанням зовнішніх ресурсів – структурної допомоги ЄС, зокрема – на основі удосконалення інституціонального базису значною

мірою формує ефективність реалізації структурної політики в Україні.

У процесі формування Європейським Союзом спільного ринку та політичної інтеграції вибудувався спільний механізм прийняття рішень з урахуванням критеріїв економічної безпеки. Структурні реформи ЄС були спрямовані на зменшення рівня загроз регіональному розвитку, які вдалося реалізувати завдяки фінансовому забезпеченню Структурними фондами [3] через проекти з модернізації та реструктуризації економіки (рис. 2).

Аналіз показників економічного розвитку показав позитивний вплив фінансової допомоги програм ЄС на рівень економічного зростання в регіонах - зокрема в Польщі: при збільшенні у загальних обсягах структурної допомоги частки витрат на реалізацію наукомістких проектів на 1 %, ВРП на одного мешканця зростає на 0,462 %, а найвідчутливішим є вплив фінансової підтримки проектів з розвитку транспортної інфраструктури [4].

Одним з основних індикаторів економічної безпеки регіону є показник відношення обсягів валового регіонального продукту на одного мешканця до його середнього значення в країнах Європейського Союзу. Регіони, в яких показник обсягів ВРП на одного мешканця є нижчим, ніж 75 % від середнього значення по країнах ЄС, отримують фінансову допомогу для регіонального розвитку як регіони з низьким рівнем економічної безпеки.

Рис. 2. Фінансове забезпечення структурних реформ ЄС, спрямованих на зміцнення регіональної безпеки [складено автором]

За цим показником відбувається розподіл фінансової допомоги зі Структурних фондів для реалізації проектів у регіонах рівнів NUTS1 і NUTS2¹. Підхід до фінансування на основі результатів такого оцінювання забезпечує ефективне використання коштів Структурних фондів та дає змогу надавати фінансову допомогу регіонам з низьким рівнем економічного розвитку і безпеки.

Діяльність структурних фондів було реформовано з метою підвищення ефективності регіональної політики. Результатом реформи стало (1) узгодження критеріїв надання фінансової допомоги та її обсяги, (2) встановлення часових меж середньострокового програмування регіонального розвитку та (3) збільшення частки структурних фондів у загальному обсязі видатків бюджету. Структурні інструменти реалізації європейської політики та обсяги фінансування Структурними фондами подані в табл. 1.

Пропозиції щодо виділення коштів для фінансування національних програм розробляються і реалізуються, країною-членом ЄС, а для фінансування інноваційних заходів, які стосуються ключових завдань ЄС, та спеціальних ініціатив – Європейською Комісією. У результаті реалізації регіональної політики ЄС відбуваються позитивні структурні перетворення в зовнішньоекономічній діяльності розвинених і нових країн-членів, що згодом відображається в зростанні рівня зовнішньоекономічної безпеки. Наприклад, у Чехії частка низькотехнологічної продукції в загальному

обсязі експорту та коефіцієнт покриття імпорту експортом знаходяться в безпечних межах, а завдяки підвищенню інтенсивності зовнішньої торгівлі знизилася частка експорту та імпорту товарів у обсязі ВВП [7].

Протягом останніх років в Україні з'явилася реальна можливість участі у мегарегіональних об'єднаннях, які давали б змогу зміцнювати економічну безпеку держави та регіонів, проте недостатня якість стратегій регіонального розвитку та їх неузгодженість із стратегічними документами, зумовлюють невисоку активність регіонів у міжнародному безпековому середовищі [8]. Стратегічний масштабний документ участі регіону в мегарегіональному утворенні з метою посилення економічної безпеки повинен містити ключові положення, що охоплюють (1) обґрунтування економічних та інституціональних передумов розвитку міжнародного співробітництва, (2) аналіз інституційно-правової бази забезпечення міжнародного співробітництва регіонів та аналіз тенденцій співпраці регіонів, (3) вимірювання рівня економічної безпеки найбільш чутливих до ефектів міжнародного співробітництва показників (інвестиційна, зовнішньоекономічна, науково-технологічна, виробнича безпека), (4) визначення внутрішніх і зовнішніх ризиків і загроз та ступеня їх впливу на економічну безпеку регіонів, (5) окреслення конкурентних переваг регіонів-учасників, пріоритетних сфер реалізації спільних проектів; (6) перспективи розвитку міжнародного регіонального співробітництва та його впливу на рівень економічної безпеки регіонів-учасників; (7) інструменти оптимізації та механізм управління системою економічної безпеки субнаціонального утворення в процесі міжнародного співробітництва.

¹ *Примітка. Номенклатура територіальних одиниць для цілей статистики (фр. *nomenclature des unités territoriales statistiques*, NUTS) – стандарт територіального поділу країн для статистичних цілей. Стандарт був розроблений Європейським Союзом і детально охоплює лише країни ЄС. Розподіл країн за NUTS подано в Додатку

Таблиця 1

Структурні інструменти реалізації європейської регіональної політики, 2007-2013 рр.

[складено за [5; 6]]

Цілі регіональної політики		Інструменти реалізації, джерела фінансування	Регіони надання підтримки	Обсяги фінансування Структурними фондами
Конвергенція				
1	Інноваційна діяльність	1. Європейський фонд регіонального розвитку	Регіони з ВВП на одного мешканця менше 75% від середнього по країнах ЄС	177,29 млрд євро
2	Охорона довкілля		Регіони з ВВП на одного мешканця менше 75% від середнього по країнах ЄС-15, але більше від середнього по ЄС	
3	Розвиток інфраструктури			
4	Розвиток людського капіталу	2. Регіональні програми	Регіони з валовим національним доходом меншим 90% від середнього по ЄС	12,52 млрд євро
5	Розвиток управлінських кадрів	3. Європейський соціальний фонд		
6	Транспорт	Фонд згуртування		
7	Відновлювальні джерела енергії			
8	Охорона довкілля			
Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість				
1	Інноваційна діяльність	1. Європейський фонд регіонального розвитку 2. Регіональні програми 3. Європейський соціальний фонд	Регіони NUTS I, NUTS II	38,4 млрд євро
2	Охорона довкілля		Регіони, не охоплені ціллю «Конвергенція»	10,38 млрд євро
Європейська територіальна співпраця				
1	Інноваційна діяльність	1. Європейський фонд регіонального розвитку 2. Транскордонні і наднаціональні програми співпраці	Прикордонні регіони	7,8 млрд євро
2	Охорона довкілля		Регіони-учасники транскордонної та наднаціональної співпраці	
3	Культура			
4	Освіта			

України бере участь в субрегіональних структурах: Вишеградська група, Центральноевропейська ініціатива, Організація Чорноморського економічного співробітництва та Парламентська Асамблея ОЧЕС, Балтійське співробітництво, проект «Єврорегіон», ГУУАМ, різноманітні багатосторонні механізми співпраці – Україна-Польща-Румунія; Україна-Молдова-Румунія; Україна-Польща-ФРН; Україна-Польща-Литва та ін. Це дає їй змогу вирішувати питання економічної інтеграції і створювати простір безпеки у субрегіоні, на який поширюються її інтереси.

Ключовим кроком удосконалення регіональної політики було заснування Комітету регіонів на основі Маастрихтського договору, результати якого, проте не були настільки позитивними, як очікувалися. Виробити спільне розуміння регіону як певної самостійної інституції були невдалими з огляду й на саме трактування регіону в програмних документах – як економічний простір для політик регіонального розвитку з метою офіційної державної підтримки і послаблення диспропорцій у розвитку регіонів у «межах політики економічного та соціального єднання (згуртованості)» [9, с. 321].

Однією з найбільших переваг нової європейської політики розвитку регіонів стало суттєве збільшення інституційної та фінансової підтримки розвитку наукомістких галузей – близько 70% коштів, виділених Структурними фондами, було спрямовано на фінансування науково-дослідної та інноваційної діяльності, розвиток людського капіталу, базову інфраструктуру та розвиток інформаційного суспільства. Проте, незважаючи на запроваджені зміни, залишилося чимало проблемних моментів нерівномірності регіонального розвитку, коли в Люксембурзі, зокрема ВВП на одного мешканця складав 253 % від середнього значення по ЄС, а в регіонів Румунії натомість – 28,3 %, що у вісім разів менше [10].

Проблеми, що призвели на початку ХХІ ст. до активної міграції населення депресивних районів країн ЦСЄ до регіонів високорозвинених країн ЄС, зумовили реформування регіональної політики ЄС у 2007-13 рр. основним принципами реформ стали (1) реалізація політики згуртованості у всіх країнах-членах ЄС із значними обсягами фінансування, (2) зосередження діяльності за напрямками конвергенції регіонів, європейської територіальної співпраці та

регіональної конкурентоспроможності, (3) скорочення кількості структурних елементів фінансово-економічної політики. Аналізуючи проведені реформи та напрями удосконалення регіональної політики, виокремимо чинники ефективної реалізації реформованої економічної політики:

- 1) прозорі механізми та інструменти регулювання, гармонізація відносин «центр-столиця країни-регіони»;
- 2) високоефективна модель конвергенції регіонів, запроваджена в ЄС;
- 3) тривалий і непорушний принцип субсидіарності;
- 4) застосування державних цільових програм;
- 5) створення регіональних бюджетних фондів і спеціальних органів, яка відповідають за реалізацію регіональної політики;
- 6) дотримання принципу солідарності, що забезпечує надання допомоги більш розвиненими регіонами менш розвиненим;
- 7) передача великої частини повноважень з центру на місця, децентралізації фінансів та розширення сфер впливу місцевої влади.

ВИСНОВКИ

Прискорений розвиток національних економік і світового господарства супроводжується виникненням численних інтеграційних регіональних угруповань, які відкривають нові можливості зближення національних економік, участі в міжнародному економічному співробітництві. Нові перспективи залучають у процеси інтеграції все більше суверенних держав. Країну, яка не входить в регіональне (субрегіональне) інтеграційне об'єднання, очікує доля одинака-аутсайдера, який протидіє об'єднаній економічній та політичній силі декількох держав.

Захист власних інтересів України і взаємодія з ЄС та європейськими структурами зараз перебувають під загрозою, зважаючи на період військового конфлікту на Сході України. Із настанням відносного затишшя на східному кордоні Європейський союз повинен робити вибір щодо майбутнього своєї програми Східного партнерства – політики стосовно України, Молдови, Білорусі, Грузії, Вірменії та Азербайджану.

Для України, на додаток до вирішення конфліктів і продовження російських санкцій, структури Європейського Союзу наголошують на необхідності більшої короткострокової фінансової підтримки, щоб допомогти порятунку від боргової пастки. Україна стикається з важким завданням повною мірою отримати вигоду з DCFTA, що повинен бути реалізований в 2016 році, незважаючи на те, що велика частина промислового потенціалу в Україні зруйнована, існують переконливі аргументи на користь збільшення фінансування ЄС для здійснення необхідних економічних перетворень. Особисто для ЄС економічна підтримка України є зараз великим викликом, оскільки після невдалих спроб

реформування після Помаранчевої революції 2004 року, поразка в допомозі з реалізацією глибоких реформ цього разу суттєво підірве авторитет і вплив ЄС у світі. Співпраця України та європейських інституцій переживає період прийняття важливих стратегічних рішень, які повинні кардинально вплинути на подальший стратегічний вектор розвитку економіки та визначитися із формування дієвої системи безпеки – економічної, політичної, військової.

Список використаних джерел

1. Бабець І.Г. Методологія формування економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з ЄС / І.Г. Бабець // Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період; збірник матеріалів конференції. – Львів: Сполом, 2013. – 272 с. – С.3-8.
2. Стародуб Т.С. Процеси формування регіональної ідентичності України як чинник її зовнішньої політики в галузі безпеки / Стародуб Т., автореферат дис... канд. політ. наук: 21.01.01 / Т.С. Стародуб; Рада нац. безпеки і оборони, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2005. – 24 с.
3. Fundusze strukturalne [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.krepodom.pl/pliki/informacje.pdf>
4. Сергієнко С.В. Проблеми методології дослідження сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки / І.Г. Бабець, С.В. Сергієнко // Екон. вісн. ун-ту: зб. наук. пр. - 2014. - Вип. 22/1. - С. 121-127.
5. Структурний та інституціональний зміст регіональної політики країн ЄС // структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави; за ред. Власюка О.С., Мокія А.І. – Львів, Апріорі., 2013. – 836 с. – С.258-277.
6. Кукавка П. Региональная политика Европейского Союза / П.Кукавка // Европейская интеграция : современное состояние и перспективы. – Мн. : ЕГУ, 2001. – С.91-121.
7. Бабець І. Г. Стратегія економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. д-ра екон. наук: 21.04.01 / І. Бабець; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2013. – 40 с.
8. Бабець І.Г. Концептуальні засади стратегії економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України з країнами ЄС / І.Г.Бабець // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – №1. – 2013. – Серія економічна. – С.3-13.
9. Регіони України :проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : Монографія / за ред. З.Варналя. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
10. Regional Gross Domestic Product (PPS per inhabitant) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat/ec.europe.eu>.